

## UD.4. A GUERRA FRÍA: UN MUNDO BIPOLAR (1945-1989/1991)

### INTRODUCCIÓN

- O final da Segunda Guerra Mundial en **1945** deu paso a unha era marcada pola tensión e o antagonismo entre as dúas grandes superpotencias vencedoras no conflito: **Estados Unidos de América** e a **Unión Soviética**.
- Dende ese ano e ata a desintegración do bloque soviético que se inicia no ano **1989**, o mundo viviu sometido a unha dinámica bipolar que condicionou as relacións internacionais polo risco dun enfrontamento nuclear capaz de destruír o planeta.
- O termo «**Guerra Fría**» fíxose popular no ámbito xornalístico, pero foi enunciado por vez primeira por un asesor presidencial estadounidense no ano **1947**. O éxito do nome ten que ver con que expresa ben a natureza do conflito global entre o **bloque occidental (capitalista)**, liderado por **Estados Unidos**, e o **bloque oriental (comunista)**, dirixido pola **Unión Soviética**.
- Aínda que non houbo unha declaración de guerra entre EEUU e a URSS, ámbolos dous países estaban **preparados para ela** e, de feito, confrontaron as súas forzas de xeito indirecto a través de conflitos locais en terceiros países. Foi o **medo á mutua destrución total** o que disuadiu a ambas superpotencias a baterse nunha guerra en directo, e o que provocou un **estado de tensión permanente** durante todo o tempo que durou a Guerra Fría.

### 1. AS CARACTERÍSTICAS DA GUERRA FRÍA

- As relacións internacionais durante a Guerra Fría defínense por catro trazos fundamentais:
  1. **A configuración dun sistema bipolar ríxido**: dous bloques de países enfrontados ideoloxicamente, con estruturas políticas, económicas e sociais diferentes e con sistemas militares encontrados.
  2. **O desencadeamento dunha intensa competencia militar**: carreira de armamentos, progresivamente centrada nos arsenais nucleares.
  3. **Un grao de tensión bipolar moi acentuado** pero sen enfrontamentos directos entre os EEUU e a URSS, por medo á destrución mutua.
  4. **A presenza da ONU como foro de contacto** entre ambos os dous bloques, amorteceu as tensión e os conflitos iniciados polas dúas partes.

## 2. AS ETAPAS DA GUERRA FRÍA

- Podemos diferenciar **tres** etapas ou grandes fases:

### 1ª. Estalido e consolidación (1945-1962).

Os desacordos aliados nos tratados de paz da IIGM e a inmediata posguerra son os **preludios** da Guerra Fría. En **1947** o presidente dos EEUU fai **oficial** a ruptura, e comeza a formación das alianzas que van estruturar os dous bloques, ideolóxica, económica e militarmente. A tensión bipolar segue a medrar en Europa polo golpe de Praga e o bloqueo de Berlín do ano 1948, ata que alcanza a súa máxima intensidade na guerra de Corea entre 1950 e 1953.

O cambio dos líderes de ambas superpotencias parece iniciar un período de disensión a partir do fin da guerra de Corea, pero ambos bloques van ter que enfrontarse a crises internas no ano 1956, por motivos diferentes pero vinculados. Finalmente, no ano 1962 produciuse a grave crise dos mísiles de Cuba, o conflito que máis preto estivo de provocar un enfrontamento directo das dúas superpotencias.

**2ª. Distensión e coexistencia pacífica (1962-1979).** Despois da crise cubana veu un período de maior disensión entre os EEUU e a URSS. Por unha parte, a aparición de novos actores internacionais que non querían participar na dinámica bipolar, foi un aliciente para baixar o nivel de tensión entre ambos bloques. Por outra parte, e a pesar dos conflitos localizados -algúns moi graves, como a guerra de Vietnam-, nesta etapa creouse un novo clima de busca de entendemento e de negociación dos desacordos entre ambos os dous bloques, exemplo do cal foi a celebración da Conferencia de Seguridade e Cooperación Europea de 1975, ou os tratados para reducir e controlar as armas nucleares.

**3ª. Agravamento da Guerra Fría e caída da URSS (1979-1991).** Nestes anos renovouse o antagonismo bipolar Leste-Oeste que perduraría ata o colapso do bloque liderado pola Unión Soviética en 1991. Durante este tempo desenvolveuse unha gran rivalidade tecnolóxica no campo militar e intensificouse o enfrontamento en varios focos conflictivos (América Central, Irán e Afganistán). O deterioro grave na economía e a estabilidade interna do bloque soviético provocaría a súa caída, despois do intento de reformas promovido polo presidente Gorbachov.

## 3. ESTALIDO E CONSOLIDACIÓN DA GUERRA FRÍA (1945-1962)

### 3.1. OS PRIMEIROS DESENCONTROS: 1945-1946

- O final da guerra deixara a metade **oriental de Europa** en mans das tropas da **Unión Soviética**, en tanto que a metade **occidental** estaba baixo as forzas **estadounidenses e británicas**. **Alemaña** e **Austria** estaban ocupadas a partes iguais por forzas soviéticas,

americanas, francesas e británicas. Só Iugoslavia e Albania foran liberadas polas guerrillas partisanas autóctonas.

- Estados Unidos e os seus principais aliados europeos (Reino Unido e Francia) temían que a presenza soviética nos países do leste europeo significase a instalación de **réximes comunistas**. O presidente Truman tratara de lograr de Stalin, nas conferencias de Yalta e Potsdam (1945), unha promesa de celebración de **eleccións libres** neses países. Stalin vai permitir as eleccións nos países liberados polo Exército Vermello, pero vai asegurarse de que as gañen os Partidos Comunistas deses países.

- As dificultades en Europa acentuáronse como resultado da división de Alemaña e a súa capital, **Berlín**, a pesar de que esta cidade estaba na zona soviética. En realidade, a zona occidental (Estados Unidos, Francia e Reino Unido) e a soviética empezaron a funcionar de xeito autónomo unha da outra, como se foran dúas cidades distintas.

- O desacordo alemán sumábase ás diverxencias noutros escenarios **internacionais**:

- En **Irán**, Estados Unidos esixía á Unión Soviética a retirada das súas forzas militares, o que sucedeu en abril de 1946.
- En **Turquía**, Estados Unidos apoiaba o Goberno na súa resistencia á presión da Unión Soviética para permitir o paso libre da Frota Vermella ao Mediterráneo polos estreitos.
- En **Grecia**, a guerra civil entre guerrilleiros comunistas e forzas monárquicas volveu enfrontar soviéticos e estadounidenses.

- Estes puntos de fricción foron creando a atmosfera de desconfianza característica da Guerra Fría.

### 3.2. A GUERRA FRÍA FAISE OFICIAL (1947-1949)

**A/** En marzo de **1947**, o presidente **Truman** oficializou a **situación de Guerra Fría** no seu discurso ante o Congreso estadounidense, onde expuxo a **doutrina da contención** do comunismo como eixe da **política exterior** de Estados Unidos (a coñecida como "**Doutrina Truman**"). Esta política de contención desenvolveuse principalmente a través de dous mecanismos, un económico e outro militar:

- A estratexia **económica** fíxose práctica, en primeiro lugar, co **Plan Marshall de axuda a Europa (1948)**, un programa para a recuperación económica dos países afectados pola II GM. O presidente Truman cría que o fomento da prosperidade económica sería un freo para o comunismo. Por outra banda, para acceder as axudas, os países europeos tiñan que controlar e reprimir as tendencias procomunistas dentro dos seus países.

- O segundo brazo, o **militar**, levouse a cabo coa formación de alianzas militares en varias rexións do mundo, co fin de crear un cordón arredor do bloque soviético. No ano 1949 fundase a Organización do Tratado do Atlántico Norte (**OTAN**). Máis adiante, no 1954 creouse a Organización do Tratado do Sueste Asiático (**SEATO**) e o **ANZUS** (con Australia e Nova Zelandia), ademais de tratados bilaterais con Xapón e Taiwán.

- A resposta soviética non se fai esperar. No ano **1947 Stalin** constitúe en Moscova a **Kominform**, como oficina de coordinación de todos os partidos comunistas mundiais, e reactivouse a campaña contra o imperialismo estadounidense. Os soviéticos acusaban a Estados Unidos de ter como obxectivo «a dominación universal» do capitalismo por todo o planeta e «o monopolio sobre os mercados internacionais». Fronte a iso, a Unión Soviética era o baluarte das «forzas antiimperialistas».

- Por outra banda, prohibiuse aos Gobernos de Europa Oriental solicitar a axuda económica do Plan Marshall. No ano **1949**, a URSS creou o **Consello de Axuda Mutua Económica (COMECON)**, para favorecer a recuperación económica de Europa do Leste e as necesidades produtivas soviéticas.

- Moi conscientes da súa vulnerabilidade **militar** e da potencia nuclear de Estados Unidos, a resposta soviética ante a Guerra Fría adoptou estas fórmulas:

- En primeiro lugar, consolidou a **posición política e militar soviética en Europa Oriental** co fin de evitar un ataque directo á URSS. O golpe de Praga e o bloqueo de Berlín en 1948 tiveron a súa razón de ser nesa vontade de obter maior seguridade a todo transo, o que tamén estimulou as purgas de militantes comunistas non considerados suficientemente leais á Unión Soviética nas democracias populares europeas.
- En segundo lugar, aumentáronse os presupostos de investigación militar para romper o monopolio estadounidense de armas nucleares. O éxito coroou o esforzo e, en agosto de **1949**, a Unión Soviética ensaiou a **súa primeira bomba atómica**.
- En terceiro lugar, para contrarrestar á OTAN, no ano **1955** a Unión Soviética promoveu unha alianza militar na Europa Oriental bautizada como **Pacto de Varsovia**, coa participación de Polonia, Hungría, Checoslovaquia, Romanía, Bulgaria, a República Democrática Alemá e, inicialmente, Albania. Por outra banda, tamén asinou pactos bilaterais con **China** en **1950**, tras a vitoria da **revolución comunista de Mao Zedong en China** (outubro de 1949), e con **Corea do Norte e Vietnam do Norte** pouco despois.

**B/** A tensión internacional tamén se estendeu a **Palestina**, antiga provincia do imperio otomán convertida en 1920 en protectorado británico con poboación maioritariamente árabe-musulmá e pequenos núcleos de cristiáns e xudeus. Dende finais do século XIX

fora destino dunha inmigración de xudeus que fuxía das persecucións antisemitas e esperaba crear un Estado propio na zona.

- En vista da crecente tensión xerada por eses movementos migratorios, a finais de **1947**, a **ONU** decidiu a **división de Palestina en dous territorios**: un **árabe** (44 % da extensión total para 1,3 millóns de habitantes) e outro **xudeu** (56 % do total para uns 600 000 habitantes). Os países árabes e a poboación árabe-palestina rexeitaron a medida, mentres que a poboación xudía decidiu crear o **Estado de Israel** en **1948**. Como resposta, os países árabes declaráronlle a guerra a Israel e comezou a **primeira guerra árabe-israelí (1948-1949)**

**C/** Ao longo de **1948**, a tensión bipolar non deixou de medrar. En febreiro, os soviéticos forzaron a caída do Goberno de coalición multipartidista en **Checoslovaquia**, o chamado «**golpe de Praga**», e impuxeron un Goberno comunista. Tamén os partidos comunistas reforzaron o seu poder en Romanía, Polonia, Bulgaria e Hungría.

**D/** Nese mesmo ano, británicos, estadounidenses e franceses decidiron unificar as súas respectivas zonas ocupadas en **Alemaña** nun único Estado. Como protesta, Stalin ordenou o peche dos accesos terrestres a Berlín Oeste, coa pretensión de forzar a retirada aliada da cidade. Pero o «**bloqueo de Berlín**», que durou case un ano, foi superado grazas a unha ponte aérea establecida desde as zonas de ocupación occidentais, con máis de mil voos diarios desde os aeroportos de Frankfurt, Hannover e Hamburgo a Berlín, que permitiron o aprovisionamento diario.

- En maio de **1949** naceu a **República Federal Alemá**. Pouco despois, xurdiu na zona soviética a **República Democrática Alemá**, dividindo o país en dous Estados independentes e inimigos.

### **3.3. A GUERRA DE COREA (1950-1953)**

- Tras a derrota de Xapón na II G.M., Corea vai ser ocupada polas tropas aliadas: no norte, polo exército vermello; no sur, por tropas estadounidenses. Ambas potencias van promover dirixentes coreanos afíns aos seus intereses, e que reclamarán para si mesmos o dominio de toda a península.

- A tensión acumulada acabou por estalar nunha verdadeira **guerra en Corea**, que se librou entre xuño de **1950** e xullo de **1953**. Nela, cada bloque apoiou o seu protexido: a URSS e China, a **Corea do Norte**, un réxime comunista; EE. UU. e os seus aliados, a **Corea do Sur**, un réxime prooccidental.

- O conflito durou tres anos devastadores, porque moi pronto se converteu nunha guerra de posicións estables, provocando graves danos económicos e sociais a ambos os dous países. Calcúlase que xerou dous millóns de baixas militares e civís.
- Ante o virtual **equilibrio de forzas** imperante, as dúas partes optaron por buscar unha **solución diplomática** no seo da **ONU**. Finalmente no ano **1953** firmouse o armisticio e chegou a un **compromiso: a división da península en dúas metades**, á altura do **paralelo 38**, creando dous Estados coreanos distintos e, ata o presente, inimigos declarados.

### 3.4. A CRISE DA CANLE DE SUÉZ (1956)

- A crise da canle de Suez foi o primeiro escenario onde as dúas grandes superpotencias demostraron a súa intención de iniciar unha fase de distensión. Ademais, Estados Unidos e a URSS deixaron claro que, a partir dese momento, as potencias europeas xa non terían ningunha influencia sobre a rexión.
- En Exipto, gobernaba desde 1952 un réxime militar nacionalista e prosocialista dirixido polo coronel Gamal Abdel **Nasser**. No verán de **1956**, aproveitando a retirada das tropas británicas que protexían Suez, Nasser nacionalizou a canle para financiar o custo do seu programa de modernización da agricultura exipcia e a construción dunha gran presa no río Nilo, en Asuán.
- A resposta chegou por sorpresa en outubro de 1956, cando os **exércitos británico, francés e israelí** atacaron conxuntamente a **Exipto** para recuperar Suez. As súas forzas derrotaron á resistencia exipcia, pero provocaron unha morea de condenas en todo o mundo.
- A URSS apoiou a Nasser e ameazou con intervir se non había unha retirada franco-británica. O presidente dos EEUU, o **xeneral Eisenhower**, preocupado pola reacción no terceiro mundo e nos países árabes, apertou a Francia e Reino Unido, que evacuaron as súas forzas e aceptaron a nacionalización exipcia da canle.

### 3.5. A CRISE DO ANO 1956 NO BLOQUE ORIENTAL

- A morte de Stalin, en marzo de 1953, iniciou un período de transición e revisión no seo da URSS. O sucesor na cabeza do Estado, **Nikita Krushev** apostou por un relaxamento da tensión con Estados Unidos que fixese máis doado o cambio político e suavizase as cargas financeiras impostas á economía soviética pola rivalidade armamentística.
- Por outra banda, no ano **1956**, durante o XX Congreso do PCUS, Krushev criticou a Stalin por abuso de poder e culto á personalidade, abrindo a senda oficial para a «desestalinización» do réxime. En base a unha falsa impresión de apertura no réxime

soviético, producíronse unha serie de **manifestacións e levantamentos** nas democracias populares dos países do **leste de Europa**, que foron reprimidos con dureza.

- En concreto, en **Hungría** produciuse unha revolución popular no ano **1956**, que levou ao poder a unha serie de dirixentes antisoviéticos. O novo Goberno húngaro esixiu a retirada das tropas soviéticas, prometeu a convocatoria de eleccións libres e anunciou a saída do Pacto de Varsovia. O Kremlin decidiu a **invasión do país** e, en novembro, un exército soviético de 250 000 homes entrou en Budapest con 5 000 tanques e esmagou a sublevación popular ocasionando tres mil mortos.

- As potencias occidentais limitáronse a condenar a invasión, pero non fixeron nada para detela: o respecto ás esferas de influencia en Europa vetaba outra actitude. Ademais, a alianza occidental quedara seriamente danada polo conflito case paralelo en Exipto.

- O **control das poboacións de Europa Oriental**, sometidas a Gobernos obedientes á Unión Soviética, tivo a súa expresión máis rechamante na construción en **1961** do **Muro de Berlín**, que separaba fisicamente as áreas da cidade baixo administración occidental da zona baixo control soviético.

### 3.6. A CRISE DOS MÍSILES DE CUBA (1962)

- A orixe do problema cubano estaba no triunfo en 1959 da revolución comandada por Fidel Castro, cuxas inmediatas medidas nacionalizadoras e colectivistas provocaron a hostilidade do Goberno estadounidense e a imposición dun embargo económico.

- Castro buscou na URSS apoio económico e tecnolóxico e, dende o verán de **1962**, empezaron a chegar técnicos soviéticos a Cuba para traballar en varios proxectos. Un era a instalación de bases para a localización de mísiles de alcance medio. Ao contrario que EE. UU., a URSS levaba atraso na construción de mísiles de longo alcance e esperaba compensar ese déficit coa instalación de mísiles en chan cubano, cuxo raio de acción incluía cidades estadounidenses. Pero, antes da súa instalación, avións de recoñecemento estadounidenses descubriron as obras.

- A Administración do presidente **Kennedy** (no poder dende o ano 1960) respondeu con firmeza ao desafío soviético, alarmada ante a posibilidade de que a guerra nuclear puidese alcanzar chan americano. O 22 de outubro de 1962, nunha mensaxe televisada, Kennedy anunciou a imposición dun **bloqueo naval a Cuba** para cortar a chegada dos mísiles soviéticos que estaban en ruta desde a Unión Soviética. Ademais, advertiu que calquera ameaza de ataque nuclear desde Cuba significaría un ataque contra o territorio soviético.

- Dous días despois, Moscova cedeu e ordenou o regreso dos seus barcos antes de que fosen interceptados pola frota de Estados Unidos. Só pediu a cambio, e obtivo a promesa

estadounidense, que non se invadise a illa para derrubar a Castro. A tensión en Cuba e a súa resolución pacífica abriron a vía a unha nova fase nas relacións bipolares.

#### 4. DISENSIÓN E COEXISTENCIA PACÍFICA (1962-1979)

##### 4.1. O XURDIMENTO DE NOVOS ACTORES INTERNACIONAIS

###### A/ Os países Non-Aliñados

- O proceso de descolonización provocou o nacemento dunha serie de novos Estados que non querían, en principio, pertencer a ningún dos bandos enfrontados. A partir da **Conferencia de Bandung** (Indonesia), en abril de **1955**, bautizáraselles como «o terceiro mundo» e **constituíran o Movemento de Países Non-Aliñados**. Reuniu representantes de 24 países de Asia e África recen independendizados. Foi convocada polos mandatarios de Indonesia, India, Birmania, Sri Lanka e Paquistán. Entre os asistentes estiveron a República Popular China e Exipto. Non foron invitados nin Israel —pola oposición dos países árabes—, nin a Unión Sudafricana —polo seu sistema social racista de segregación antinegra: *o apartheid*—.

- As resolucións da conferencia foron:

- A declaración contra «o colonialismo», cualificado de «negación dos dereitos fundamentais do home» e «contrario á Carta das Nacións Unidas»;
- E a declaración a favor da cooperación internacional por enriba dos bloques antagónicos da Guerra Fría, que daría orixe ao Movemento de Países Non-Aliñados (que naceu oficialmente en 1961).

**B/ Iugoslavia de Tito.** Iugoslavia nos anos cincuenta, baixo a dirección do mariscal Tito, tivo un **papel moi destacado no cuestionamento da Guerra Fría e a dinámica de bloques**. Dende 1948, Tito estivo enfrontado a Stalin, co apoio da Liga dos Comunistas de Iugoslavia. Xa en 1954 iniciara contactos con dirixentes dos novos grandes Estados independentes e, no ano 1961, vai formar parte dos países fundadores do Movemento de Países Non-Aliñados (MPNA). Ademais do apoio á descolonización, o MPNA avogaba, resoltamente, polo desarmamento xeneralizado e a abolición do armamento nuclear.

**C/ A República Popular China.** A ruptura entre a URSS e a China de Mao significou a aparición doutra superpotencia, especialmente despois de que China lograra fabricar a **bomba atómica en 1964**. A orixe do **cisma chinés-soviético** ten que ver coas diverxencias doutrinais entre ambas as dúas potencias a partir do proceso de «desestalinización». Mao nunca eliminou a Stalin do panteón oficial, que compartía con Marx e Lenin, e seguiu sendo admirador do ditador soviético. Ademais desta diferenza,

China criticou a doutrina de Krushev sobre a necesidade da coexistencia pacífica, cualificada por Pekín de revisionismo das teses antiimperialistas.

- Esas diferenzas provocaron a **cancelación da axuda soviética** á República Popular China e o fin das relacións entre ambos. En Europa, só Albania os acompañou na súa denuncia antisoviética. Dende entón, cada bloque comunista desenvolveu a súa propia política exterior e, nalgúns casos, competiu polo apoio do suposto inimigo común: Occidente. En **1971, China**, co beneplácito estadounidense, asumiu o seu posto como **membro permanente do Consello de Seguridade da ONU con dereito de veto**. A visita do presidente estadounidense Richard Nixon a Pekín en 1972 regularizou as relacións chinés-estadounidenses e confirmou a tendencia cara á multipolaridade no sistema internacional.

**D/ Os desacordos do bloque occidental.** Por outra parte, tamén no bloque occidental se produciron notables «disidencias» con respecto á política de Estados Unidos:

- Por un lado, en **Francia** a política do xeneral **De Gaulle** puxo en marcha unha estratexia de defensa autónoma, coa súa propia tecnoloxía nuclear, que levou ao país a abandonar a estrutura militar da OTAN en 1967; tamén estableceu relacións directas con China e unha diplomacia propia cara ao terceiro mundo.
- En canto á **República Federal Alemana**, o chanceler socialdemócrata **Willy Brandt** desenvolveu a chamada *Ostpolitik*, que implicou un achegamento ao bloque socialista con visitas e tratados asinados con Moscova, Varsovia e Praga, e o establecemento de relacións diplomáticas e recoñecemento mutuo das dúas Alemañas en 1972.

#### **4.2. A GUERRA DE VIETNAM (1957-1973)**

- En 1954, Francia tivera que retirarse de Indochina (Vietnam, Cambodja e Laos) tras perder a guerra contra os movementos independentistas. Vietnam dividírase en dous arredor do paralelo 17: **Vietnam do Norte**, aliado á URSS e dirixido por Ho Chi Minh; e **Vietnam do Sur**, cun réxime ditatorial, pero simpatizante de EE. UU.

- En Vietnam do Sur existía unha guerrilla comunista, o **Vietcong**, que contaba co apoio de Vietnam do Norte e que ameazaba con derrubar o Goberno. Os Estados Unidos, alarmado por un posible aumento da influencia comunista e a perda da súa influencia neste posto asiático, foi aumentando a súa presenza no sur, primeiro co envío de asesores militares e, a partir de **1964**, de tropas estadounidenses.

- Pero nin a superioridade tecnolóxica, nin os ataques con armas químicas, nin os bombardeos masivos no norte lograron vencer un inimigo que utilizaba tácticas guerrilleiras e que contaba co apoio popular.

- No ano **1968** o Vietcong lanzou unha ofensiva que puxo de manifesto a imposibilidade de que as tropas estadounidenses puidesen gañar a guerra. Ademais, as atroces imaxes bélicas retransmitidas pola televisión comezaron a minar en EE. UU. o apoio público á guerra. As manifestacións pacifistas convertéronse en elemento constante da vida política e sinal de identidade do movemento xuvenil e universitario estadounidense. Ese mesmo movemento xuvenil contestatario tamén xurdira no resto do mundo occidental, con episodios especialmente relevantes en París, Berlín, México e, de forma diferente, na Checoslovaquia comunista (a chamada "primavera de Praga")

- Nese mesmo ano, o recen elixido presidente dos Estados Unidos Richard Nixon, decidiu iniciar a retirada ordenada do avesporeiro vietnamita, que custara a vida a máis de 200 000 soldados estadounidenses e dous millóns de mortos vietnamitas. En xaneiro de **1973** negociou o armisticio para a evacuación das tropas e, dous anos despois, Vietnam do Sur cedeu ao avance do Vietcong e procedeuse á reunificación do país, gobernado xa polo réxime comunista do norte.

- Case ao mesmo tempo, despois dunha intervención estadounidense en Camboja, os **Khmeres Vermellos** (unha guerrilla de inspiración maoísta) tomaban o poder nese país e instauraban unha ditadura que causou un auténtico xenocidio entre a poboación de Camboja.

#### **4.3. AS NEGOCIACIÓNS DE LIMITACIÓN DE ARMAS NUCLEARES**

- A pesar de que aínda non rematara a guerra de Vietnam, en **1970** iniciáronse as **negociacións** entre a **Unión Soviética e Estados Unidos** para a redución e control de armas nucleares.

- En maio de **1972** asinouse un **acordo** de limitación específica e medios de control recíprocos no almacenamento e disposición de sistemas de mísiles antibalísticos, **SALT I**. O acordo **renovouse** en **1974**, cando se dispuxo que cada superpotencia non podería acumular máis de 2 400 mísiles intercontinentais, e proseguiron en anos sucesivos sen interrupción.

- Outra proba de que Vietnam non embazou a dinámica de distensión manifestouse na convocatoria da **Conferencia de Seguridade e Cooperación en Europa**, celebrada por acordo de ambas as dúas superpotencias na cidade finesa de **Helsinki** en xaneiro de **1975**. Nela aprobouse unha acta final que condensaba os principios de coexistencia pacífica e cooperación entre Estados para garantir a paz e a seguridade no continente. Para entón, parecía evidente que a Guerra Fría de 1945-1962 quedara atrás, que o

bipolarismo daba paso á multipolaridade e que a perspectiva dunha confrontación global e nuclear fora eliminada.

## 5. AGRAVAMENTO DA GUERRA FRÍA E CAÍDA DA URSS (1979-1991)

### 5.1. OS NOVOS FOCOS DE TENSIÓN MUNDIAL

- No ano **1979** confluíron varios sucesos que provocaron dificultades e gran malestar ao líder do bloque occidental, os Estados Unidos:

- O triunfo da revolución sandinista en **Nicaragua**, que derrocou unha ditadura conservadora e estableceu no país un réxime próximo ao comunismo, afectando, polo tanto, a un espazo estratéxico para a seguridade de EE. UU.
- A Revolución islámica de Irán, que provocou o fin **do réxime do xa en Irán**, que era un país aliado de Estados Unidos. No seu lugar instaurouse a primeira **república islámica** antioccidental baixo o liderado do grande aiatolá **Jomeini**. Este feito iniciou unha etapa de inimizade entre os dous países, que alcanzou un dos momentos máis graves co asalto á embaixada estadounidense en Teherán, a toma de reféns e o fracaso no seu intento de rescate. Estados Unidos afrontou o desafío do islamismo radical en Oriente Próximo con medidas de sanción económica e bloqueo diplomático, pero sen o recurso da forza das armas, en parte por temor á «síndrome dun novo Vietnam».
- A **invasión soviética de Afganistán** (coa escusa de reforzar o réxime prosoviético dese país) que permitía á URSS aumentar a súa influencia na área asiática. A pesar disto, a invasión de Afganistán foi unha mala idea dos soviéticos, xa que deu comezo a unha guerra devastadora entre as forzas soviéticas e as guerrillas de muyahidíns islamistas que duraría dez anos, ata a que URSS viuse forzada a retirarse de Afganistán, incapaz de soste-lo custo humano e económico da intervención.

- Na década de 1980, o mundo asistiu tamén a un **incremento da carreira de armamentos** e as **relacións** entre as dúas superpotencias **arrefriaron**, chegando a un nivel de tensión similar aos momentos máis duros da Guerra Fría. A comezos dos oitenta, a Unión Soviética aumentou o seu arsenal nuclear coa construción de mísiles de alcance medio, que despregou na súa área de influencia en Europa oriental. Como resposta, o presidente dos Estados Unidos Ronald Reagan promoveu o despregamento masivo de mísiles en Europa Occidental, e tamén deseñou unha **Iniciativa de Defensa Estratéxica** (a chamada «guerra das galaxias»), que buscaba crear un escudo espacial para destruír os mísiles soviéticos antes de que puidesen alcanzar chan estadounidense.

### 5.3. A PERESTROIKA E O DERRUBAMENTO DO BLOQUE SOVIÉTICO

- A forte crise económica que sufría a URSS dende fins dos anos setenta puxo freo a súa carreira armamentística a mediados dos oitenta, xa que necesitaba transferir unha parte deses enormes recursos que se consumían na súa modernización militar a cubrir as necesidades cotiás do país.
- A elección de **Mikhail Gorbachov** como **máximo dirixente soviético** en **1985** foi resultado da conciencia da gravidade da crise e unha tentativa de solucionala sen que a estrutura política se resentise. Tal foi o obxectivo da chamada política de **perestroika** («reestruturación» en ruso) e **glásnost** («transparencia informativa»).
- Pero a tarefa de reanimar un enfermo terminal foi inútil. Tras o **fracaso das tímidas reformas de 1985-1987**, a dirección soviética comprendeu que o mal funcionamento da Unión Soviética esixía a fin dunha economía planificada caracterizada pola ineficacia produtiva. E que a solución implicaba cambios radicais na estrutura política: a fin do partido único. Iniciouse entón un proceso de cambio político liderado por Gorbachov.
- A **política reformista** de Gorbachov tivo **fondas consecuencias nos países do Pacto de Varsovia**, que emprenderon a súa propia senda de transición cara ao capitalismo e a democracia sen temor a unha intervención militar soviética, como as que houbera en Hungría en 1956 e en Checoslovaquia en 1968. O acelerado proceso tivo o seu punto culminante o día **10 de novembro de 1989**, cando se produciu a **caída do Muro de Berlín** e se abriron as portas á reunificación das dúas Alemañas baixo moldes democráticos e capitalistas.
- O rápido colapso do imperio soviético en Europa e as dificultades da transición na Unión Soviética ocasionaron un último intento de resistencia por parte dos conservadores da dirección soviética: en agosto de **1991, un golpe de Estado destituíu a Gorbachov** e tratou de frear as reformas. Pero as condenas internacionais, a falta de apoio de mandos militares e a resistencia popular encabezada en Moscova por Boris Yeltsin, antigo líder comunista convertido na cabeza dos radicais reformistas, provocaron o colapso do intento aos tres días. O seu fracaso foi tamén o detonante final para a **implosión da Unión Soviética**.
- A súa **disolución formal** tivo lugar en **decembro de 1991**. Como consecuencia dese colapso, a maioría das repúblicas que constituía a URSS separáronse de Rusia e constituíron os seus propios Estados (Ucráina, Bielorrusia, os tres Estados bálticos, as repúblicas caucásicas e os países do Turquestán).
- A Unión Soviética desintegrouse e, salvo en China, Cuba e Corea do Norte, desapareceu o réxime comunista. O resultado final foi o desmantelamento acelerado do réxime político de partido único e a economía estatal planificada e a súa substitución por sistemas políticos máis ou menos pluripartidistas e economías de mercado capitalistas.